

MAPA PUTA ZA PRACENJE I PODRŠKU IZVRŠENJU PRESUDA USTAVNOG SUDA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

MAPA PUTA ZA PRACENJE I PODRŠKU IZVRŠENJU PRESUDA USTAVNOG SUDA

pripremili

**Mirjana Lazarova Trajkovska
Ledi Bianku**

2023

COUNCIL OF EUROPE

Ova publikacija pripremljena je u okviru Projekta podrške Ustavnom sudu u primeni i rasejenu evropskih standarda ljudskih prava, koji sprovodi Savet Evrope, a sufinansiraju ga Belgija, Nemacka, Irska, Norveška i Savet Evrope.

Originalni tekst je pripremio i koristi se uz dozvolu Saveta Evrope. Ovaj dokument je objavljen u dogovoru sa Savetom Evrope, ali je pod isključivom odgovornošću prevodioca. Mišljenja izražena u ovom radu su odgovornost autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku Saveta Evrope.

Reprodukcija delova ili izvoda iz teksta (do 500 reci) je ovlašćena, osim za komercijalne svrhe sve dok je integritet teksta sacuvan, a izvod se ne koristi van konteksta i ne pruža nepotpune informacije ili na drugi nacin ne dovodi u zabludu citaoca u pogledu prirode, obima ili sadržaja teksta. Izvorni tekst mora uvek biti priznat na sledeci nacin „© Savet Evrope, godina izdanja“. Svi ostali zahtevi u vezi sa reprodukcijom ili prevodom celog ili dela dokumenta, trebaju se uputiti Direkciji za Komunikacije, Savet Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Sva ostala prepiska koja se odnosi na ovu publikaciju treba da bude upućena Odeljenju za nacionalnu primenu ljudskih prava, Odeljenju za politiku i saradnju sa ljudskim pravima, Direktoratu za ljudska prava, Generalnom direktoratu za ljudska prava i vladavinu zakona.

Slike

© Shutterstock.com

Korice i graficki dizajn

Piar Creations

© Savet Evrope, septembar 2023

Sadržaj

I. PROCENA POTREBA USTAVNOG SUDA ZA NADZOROM NAD IZVRŠENJEM PRESUDA

A. Uvod

B. Osnovne informacije o pravnom i institucionalnom kontekstu

II. PREGLED MEĐUNARODNIH/EVROPSKIH STANDARDA I RELEVANTNOG NACIONALNOG ZAKONODAVSTVA, PODZAKONSKIH AKATA I INTERNIH PRAVILNIKA SUDA

A. Međunarodni/evropski standardi

B. Iskustva evropskih regionalnih sudova

i. Izvršenje odluka Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)

ii. Izvršenje odluka Suda pravde Evropske unije (SPEU)

C. Iskustva evropskih Ustavnih sudova

i. Obavezujuća priroda odluka Ustavnog suda.

ii. Različiti subjekti koji učestvuju u izvršenju odluka Ustavnog suda.

a. *efekat erga omnes*

b. *inter partes ili specifične institucije*

iii. Privremeno dejstvo odluka Ustavnog suda

iv. Obaveštavanje o odlukama Ustavnog suda i njihovo objavljivanje

D. Pravni okvir od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda Kosova*

i. pravni okvir od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda Kosova*

ii. pravni okvir od značaja za izvršenje odluka sudova redovne nadležnosti na Kosovu*

E. Pregled relevantne sudske prakse Ustavnog suda i redovnih sudova

F. Prikupljanje ulaznih podataka od Ustavnog suda i drugih zainteresovanih strana od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda (onlajn sastanci radne grupe)

G. Dijalog između Ustavnog suda i drugih institucija na Kosovu*

H. Obuka i edukacija

I. Svest javnosti i predstavljanje novih presuda

III. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- i. Preporuke za prijem povratnih informacija o izvršenju od podnosilaca zahteva i tuženih (stranaka u postupku)
- ii. Preporuke o pravosudnim metodologijama koje Ustavni sud treba da primenjuje
- iii. Preporuke o oblicima godišnjih i periodičnih revizija izvršenja presuda
- iv. Preporuke za raspodelu ljudskih resursa
- v. Preporuke u pogledu podizanja svesti o izvršenju odluka Ustavnog suda

Aneks – Terminološki indeks i izvori

- **PROCENA POTREBA USTAVNOG SUDA ZA NADZOROM NAD IZVRŠENJEM PRESUDA**

¹ Svako pominjanje Kosova, bilo njegove teritorije, institucija ili stanovništva, u ovom tekstu, je u potpunosti u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i ne prejudicira status Kosova

Uvod

U skladu sa Opisom poslova i zadataka, ovaj izveštaj se fokusira na procenu potreba Ustavnog suda Kosova za nadzorom nad izvršenjem presuda. Ovaj izveštaj se bavi izvršenjem presuda koje su doneli redovni sudovi na Kosovu*, a naročito izvršenjem presuda Ustavnog suda. Kosovo* nije članica Saveta Evrope ni potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), pa pitanje izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) od strane Kosova* nije obuhvaćeno ovim izveštajem.

Za potrebe pripreme ovog izveštaja, Konsultanti su analizirali nacionalno zakonodavstvo, uključujući i podzakonske i interne akte domaćih sudova, njihovu sudsku praksu, kao i pravila i procedure pred ESLJP-om i Sudom pravde Evropske unije (SPEU), kao i druge materijale koji se odnose na ovo pitanje. Konsultanti su takođe organizovali niz intervjuova i sastanaka u Prištini i Strazburu, licem u lice, sa Predsednikom Ustavnog suda gđom Gresom Caka-Nimani, nekoliko sudija i bivših sudija Ustavnog suda, gđom Selvete Gërzhalliu, gđom Remzie Istrefi, g. Nexhmijem Rexhepijem i g. Bekimom Sejdiuom, i članom sudskog osoblja Ustavnog suda, g. Jetonom Bytyqijem. Konsultanti su se takođe sastali sa zaštitnikom građana, g. Naimom Qelajem, i nekoliko članova osoblja Kancelarije zaštitnika građana. Nekoliko konsultacija je takođe organizovano putem interneta.

B. Osnovne informacije o pravnom i institucionalnom kontekstu

U pravnom poretku Kosova*, međutim, EKLJP ima privilegovani položaj. Ustav Kosova* daje EKLJP ustavni status. Član 22 Ustava, pod naslovom „Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata“, predviđa kao što sledi:

“Ljudska prava i osnovne slobode utvrđene sledećim međunarodnim sporazumima i instrumentima garantovana su ovim Ustavom i direktno se primenjuju na teritoriji Kosova i imaju premoć, u slučaju konflikta, nad svim zakonskim odredbama i ostalim aktima javnih institucija:

...

(2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa pratećim protokolima;”

Pored toga, član 53 Ustava Kosova*, pod naslovom „Tumačenje odredbi ljudskih prava“, predviđa kao što sledi:

“Ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane ovim Ustavom tumače se u saglasnosti sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava..”

Imajući u vidu ove osnovne informacije, odredbe člana 53 Konvencije, citirane iznad, i tumačenja ESLJP-a, jasno je da pitanje izvršenja sudskih odluka predstavlja sastavni deo garancija u pogledu pravičnog suđenja koje su institucije i pravosuđe Kosova* dužni da poštuju. Pored toga, pitanje sprovođenja sudskih odluka zadire u suštinu efikasnosti funkcionisanja pravosudnog sistema i države koja se zasniva na vladavini prava. U ovu svrhu, praksa ESLJP-a i nacionalnih institucija, uključujući pravosuđe, država potpisnica EKLJP, u pogledu sprovođenja nacionalnih sudskih odluka i odluka ESLJP-a, uzeta je u obzir i predstavljala je izvor inspiracije pri izradi ovog izveštaja.

² Na primer, Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (SEPEŽ) „Vodič za dobre prakse pri sprovođenju sudskih odluka“ usvojen na 26. plenarnoj sednici SEPEŽ-a, 10–11. decembra 2015.

**PREGLED MEĐUNARODNIH/EVROPSKIH
STANDARDA I RELEVANTNOG NACIONALNOG
ZAKONODAVSTVA, PODZAKONSKIH AKATA
I INTERNIH PRAVILNIKA SUDA**

A. Međunarodni/evropski standardi

Bez delotvornog pristupa pravdi nema delotvorne pravne zaštite ljudskih prava. Delotvoran pristup podrazumeva da svi i svuda treba da uživaju jednaku zaštitu prava ako se želi postići pravda za sve. U međunarodnom pravu, isto kao i u domaćem pravu, pristup pravdi može biti zagarantovan samo kroz delotvorne pravne lekove. Iz ugla pojedinca, pristup pravdi predstavlja pristup sudu ili tribunalu koji je ustanovljen po osnovu zakona i koji garantuje nepristrasnost i nezavisnost u primeni zakona. Stoga, možemo da utvrdimo nekoliko načela kojih svi sistemi pravosuđa, građanski i krivični, treba da se pridržavaju kako bi se obezbedio delotvoran pristup pravdi. Delotvoran pristup pravdi ne treba da se ogleda samo u rezultatima koje donosi, već treba da bude pravičan u načinu kako se odnosi prema stranama u postupku, da nudi odgovarajuće procedure uz razumne troškove, da se bavi predmetima razumnom brzinom, da ima obzira prema onima koji ga koriste, da pruža dovoljan nivo sigurnosti koji priroda određenog predmeta omogućava i da bude delotvoran, adekvatno obezbeđen resursima i organizovan.

Prilikom ratifikacije Konvencije, države ugovornice se obavezuju da obezbede da njihovo domaće pravo bude usaglašeno sa Konvencijom. Evropska konvencija o ljudskim pravima garantuje osnovna prava i slobode koje su države članice Saveta Evrope i države ugovornice Konvencije (kojih danas ima 46) dužne da uspostave i poštuju. Delotvorna pravda na domaćem nivou je od izuzetnog značaja i stoga u svom članu 13 Evropska konvencija o ljudskim pravima govori o „delotvornom pravnom leku”, naglašavajući da „svako čija su prava i slobode utvrđene ovom konvencijom povređena imaće delotvoran pravni lek pred domaćim vlastima, bez obzira na to što su povredu počinila lica koja su delovala u službenom svojstvu”.

Sudska praksa ESLJP-a prepoznaje da države imaju široko polje slobodne procene pri utvrđivanju proceduralnih zahteva za ostvarivanje prava na delotvorno pravosuđe. Ključni element je da delotvorno pravosuđe postoji kao osnovna komponenta svakog sistema za zaštitu ljudskih prava koje, u načelu, mora da bude zaštićeno i u vreme krize i vanrednog stanja. U tom smislu, države imaju pozitivnu obavezu da organizuju svoje pravosudne sisteme na način koji ispunjava očekivanja građana u pogledu efikasne i vidljive pravde.

³ Videti Hornsby protiv Grčke, predstavka br. 18357/91, 19. mart 1997.

⁴ Lord Lester of Herne Hill QC, Access to Justice, Interights-Bulletin, Revizija Međunarodnog centra za pravnu zaštitu ljudskih prava – ISSN 0268-3709 1996 Knjiga 10, br. 2

⁵ Master of the Rolls, Lord Woolf, Report on the English civil system (Izveštaj o engleskom građanskom sistemu) (1996)

⁶ Scordino protiv Italije (br. 1) [GC], predstavka br. 36813/97 stavovi 232–234, presuda doneta 29. 6. 2006.

Uspostavljanje nezavisnog pravosuđa je jedan od ključnih prioriteta reforme u procesu pristupanja EU. Kada je reč o efikasnosti pravosuđa, možemo da primetimo da su godine zanemarivanja i nedovoljnih ulaganja narušile efikasnost pravosuđa i pristup pravdi na Zapadnom Balkanu. U većini država prisutna su duga kašnjenja sudskih postupaka i velik broj zaostalih predmeta.

Navedena načela se sprovode u pravnim sistemima na Zapadnom Balkanu, uključujući i na Kosovu*. Kosovo* je sprovelo izazovan proces usaglašavanja zakona i institucija sa Konvencijom i srodnim direktivama EU. Zakonodavni i administrativni okviri i sudske prakse dodatno su unapređeni i uloženi su značajni naponi u razvoj institucionalnih kapaciteta i povećanje znanja. Ipak, još mnogo toga mora da se uradi kako bi se obezbedila sredstva i alati za sprovođenje u praksi.

B. Iskustva evropskih regionalnih sudova

i. Izvršenje odluka Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)

U sistemu EKLJP, najvažniji član koji uređuje pitanje nadzora nad presudama ESLJP-a je član 46 Konvencije. Ovaj član predviđa:

“Obaveznost i izvršenje presuda

“1. Visoke strane ugovornice se obavezuju da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Pravosnažna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.

3. Ako Komitet ministara smatra da praćenje izvršenja pravosnažne presude remeti neki problem u vezi sa tumačenjem presude, može se obratiti Sudu radi donošenja odluke povodom pitanja tumačenja. Za odluku o obraćanju Sudu potrebna je dvotrećinska većina glasova predstavnika koji sede u Komitetu.

4. Ako Komitet ministara smatra da neka visoka strana ugovornica odbija da se povinuje pravosnažnoj presudi u predmetu u kojem je stranka, on može, nakon što zvanično obavesti tu visoku stranu ugovornicu, a na osnovu odluke usvojene dvotrećinskom većinom glasova predstavnika koji sede u Komitetu, da se Sudu obrati pitanjem da li je ta visoka strana ugovornica propustila da ispuni svoju obavezu iz stava 1.

5. Ako Sud utvrdi da postoji povreda stava 1, upućuje predmet Komitetu ministara radi razmatranja mera koje treba preduzeti. Ako Sud utvrdi da stav 1. nije prekršen, vratiće predmet Komitetu ministara koji zaključuje raspravu o predmetu.”

Iz navedene odredbe je jasno da je zadatak nadzora nad izvršenjem presuda ESLJP-a poveren Komitetu ministara Saveta Evrope. Sekretar šalje kopije strankama, Generalnom sekretaru Saveta Evrope, bilo kom trećem licu, uključujući i Komesara Saveta Evrope za ljudska prava, kao i bilo kom drugom licu kojeg se to direktno tiče. Originalni primerak, uredno potpisan, odlaže se u arhiv Suda.

Kako bi izvršavao svoje zadatke, Komitet ministara je usvojio posebna Pravila. Stupanjem na snagu protokola 14 uz EKLJP ojačana je uloga ESLJP-a u ovom pogledu, a naročito usvajanjem člana 46 stava 4. Proceduru predviđenu ovom odredbom inicira Komitet ministara na osnovu odluke usvojene dvotrećinskom većinom glasova predstavnika koji sede u Komitetu.

Presude Evropskog suda za ljudska prava su po svojoj prirodi suštinski deklaratorne, i tek u određenim posebnim okolnostima Sud nalazi da je korisno da ukaže tuženoj državi na vrstu mere koja se može preduzeti kako bi se okončala situacija koja je dovela do utvrđivanja kršenja. O tome da li je tužena Vlada poštovala svoje obaveze iz konačne presude razmatra Komitet ministara i, po potrebi, i sam Sud. Sud nije nadležan da naloži ponovno otvaranje postupka kao meru. Međutim, Sud može da naznači da ponavljanje postupka ili ponovno otvaranje predmeta, ako je zahtevano, u načelu predstavlja način za ispravljanje kršenja.

Kako bi omogućio delotvorno sprovođenje svojih presuda, Sud može da usvoji proceduru pilot-presude koja mu omogućava da u presudi jasno utvrdi postojanje strukturnih problema u osnovi kršenja i naznači specifične mere ili aktivnosti koje tužena država treba da preduzme kako bi ih ispravila. Na Komitetu ministara je da oceni sprovođenje pojedinačnih i opštih mera opisanih u presudi Suda.

Na osnovu člana 46, Sud može da naznači vrstu pojedinačnih i/ili opštih mera koje se mogu preduzeti kako bi se okončala situacija koja je dovela do kršenja Konvencije. Ako se kršenje Konvencije javlja ili postoji verovatnoća da će se javiti u sličnim situacijama, Sud je utvrdio da su opšte mere na nacionalnom nivou bez sumnje najbolji način da se spreče dalja kršenja za čitavu grupu pojedinaca na koju utiče praksa koja predstavlja kršenje. Stoga, mere treba da budu takve da ispravljaju nalaz Suda o kršenju u pogledu opštih praksi, tako da sistem uspostavljen Konvencijom ne bude ugrožen brojnim ponovljenim predstavkama koje potiču od istog uzroka.

Važno je da državama bude omogućeno da odluče o najprikladnijim merama izvršenja i o njihovom sprovođenju. Ova praksa olakšava zadatak Komiteta ministara i odeljenja za izvršenja, i zasniva se na načelu supsidijarnosti. U tom smislu, Sud ostavlja prostor Komitetu ministara za sprovođenje njegove nadležnosti i državama pri izboru odgovarajućih mera izvršenja.

⁷ Videti Pravila Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda i uslova sporazumnih nagodbi (usvojen od strane Komiteta ministara 10. maja 2006. na 964. sastanku zamenika ministara i izmenjen 18. januara 2017. godine na 1275. sastanku zamenika ministara i 6. jula 2022. godine na 1439. sastanku zamenika ministara)

⁸ Videti Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana, predstavka br. 15172/13, [GC], 29. 5. 2019. i Kavala protiv Turske, predstavka br. 28749/18, [GC] 11. 7. 2022.

⁹ Videti Moreira Ferreira protiv Portugalije (br. 2) [GC], 2017, stavovi 49 i 51, i Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda [GC], 2020, stavovi 311–314.

Komitet ministara ima obavezu da nadgleda usvajanje mera koje su izvodive, blagovremene, adekvatne i dovoljne kako bi se omogućila maksimalna moguća odšteta za kršenja koju je utvrdio Sud. Proces izvršenja podrazumeva usklađenost strane potpisnice sa obavezama iz međunarodnog prava koje su utvrđene Konvencijom. Ove obaveze se zasnivaju na načelima međunarodnog prava koji se tiču obustave, neponavljanja i odštete .

Ako Komitet ministara smatra da praćenje izvršenja pravosnažne presude remeti neki problem u vezi sa tumačenjem presude, može se obratiti Sudu radi donošenja odluke povodom pitanja tumačenja. Za odluku o obraćanju Sudu potrebna je dvotrećinska većina glasova predstavnika koji sede u Komitetu. Ako Komitet ministara smatra da visoka strana ugovornica odbija da se pridržava pravosnažne presude u predmetu u kojem je ona strana, može, nakon što toj strani uruči službeno obaveštenje i odlukom usvojenom dvotrećinskom većinom glasova predstavnika koji sede u Komitetu, da uputi Sudu pitanje da li ta Strana nije ispunila svoju obavezu iz pravosnažne presude. Ako Sud utvrdi da postoji povreda, upućuje predmet Komitetu ministara radi razmatranja mera koje treba preduzeti. Ako Sud ne utvrdi povredu, prosleđuje predmet Komitetu ministara, koji završava ispitivanje slučaja.

Član 46, izmenjen protokolom broj 14, prepoznaje da Sud ima komplementarnu ulogu u procesu izvršenja. Mehanizam nadzora prema članu 46 Konvencije predviđa sveobuhvatan okvir za izvršenje presuda Suda, osnažen praksom Komiteta ministara. Sud ponavlja da, prema utvrđenoj sudskoj praksi, konačni izbor mera koje treba preduzeti radi izvršenja presude leži na državama koje su pod nadzorom Komiteta ministara, pod uslovom da su mere usaglašene sa „zaključcima i duhom” presude Suda .

Međutim, čak i pre stupanja na snagu člana 46 stava 4, ESLJP je utvrdio da učestvuje u izvršavanju svojih presuda, čime je sud u Strazburu obavezan da zauzme stav o navodnom neizvršavanju njegovih prethodnih presuda . Nedavno donete odluke Komiteta ministara Saveta Evrope pokazuju da je pitanje izvršenja presuda ESLJP-a i dalje osetljivo pitanje, često sklono političkoj volji država članica .

¹⁰ Videti Greens i M. T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2010, stav 107

¹¹ Videti Suso Musa protiv Malte, predstavka br. 42337/02, stav 120, 23. 7. 2013.

¹² Videti Baybašin protiv Holandije, predstavka br. 13600/02, stav 79, 6. 7. 2006.

¹³ Videti Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana [GC], 2019, stav 155

¹⁴ Pravilo 62 Pravila Komiteta ministara; takođe videti Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana [GC], 2019, stavovi 161-162

ii. Izvršenje odluka Suda pravde Evropske unije (SPEU)

Što se tiče obavezujuće prirode presuda SPEU, relevantni član TFEU predviđa kao što sledi:

*“Član 280 (prethodno član 244 UEZ)
Presude Suda pravde Evropske unije treba da budu
sprovodive u skladu sa uslovima utvrđenim članom 299”*

Pored toga, sudski poslovnik Suda pravde predviđa da:

*“Član 91 – Obavezujuća priroda presuda i naloga
1. Presuda je obavezujuća od datuma njenog donošenja.
2. Nalog je obavezujući od datuma njegovog uručenja.”*

U sistemu EU, pitanje izvršenja presuda povereno je Evropskoj komisiji. Ovo je jasno predviđeno članom 260 stavom 2 TFEU, koji glasi:

“Član 260 (prethodno član 228 UEZ)

Ako komisija smatra da data država članica nije preduzela mere neophodne za izvršenje presude suda, ona može uputiti predmet sudu nakon što toj državi pruži priliku da se izjasni. Ona određuje visinu paušalnog iznosa ili penala koje država članica treba da plati, a koje smatra primerenim s obzirom na okolnosti. Ako Sud ustanovi da država članica nije izvršila njegovu presudu, on joj može naložiti plaćanje paušalnog iznosa ili penala.

Važno je napomenuti da je SPEU efikasno intervenisao, kroz izricanje značajnih novčanih kazni državama članicama EU, u slučajevima nepoštovanja presuda ili naloga ovog Suda .

¹⁵ Videti Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana 'postupak zbog kršenja' [GC]: br. 15173/13, stav 182, presuda doneta 29. maja 2019.

¹⁶ Videti na primer Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švajcarske (br. 21, predstavka br. 32773/02, [GC], 30. 6. 2009, Jeronovičs protiv Letonije, predstavka br. 44898/10, [GC], 5. 7. 2016, Emre protiv Švajcarske (br. 21, predstavka br. 5056/10, 11. 10. 2011).

¹⁷ Videti odluku H⁴⁶⁻²⁷ Kavalu protiv Turske 'Requête n° 28749/18, 1459e réunion: 7-9 mars 2023 (DH) i Résolution intérimaire CMResDH(2023)36, Selahattin Demirtaş (n°2) v. Türkiye: 'adoptée par le Comité des Ministres le 9 mars 2023, lors de la 1459e réunion des Délégués des Ministres'.

¹⁸ Videti Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (TFEU) u C¹¹⁵⁴⁷⁶ EN Službeni list Evropske unije 9. 5. 2008

¹⁹ L 265/2 Službeni list Evropske unije 29. 9. 2012.

C. Iskustva evropskih Ustavnih sudova

Tipologija ustavnih sudova u drugim državama članicama Saveta Evrope je prilično raznovrsna. Takve su i procedure ustavne žalbe. Međutim, pitanje izvršenja presuda ustavnih sudova već decenijama daje povod za zabrinutost i s tim u vezi je bilo predmet studija i analiza različitih organa Saveta Evrope. U navedenim studijama identifikovano je nekoliko elemenata koji mogu da posluže kao primeri dobrih praksi za Ustavni sud Kosova u pokušaju da obezbedi puno izvršenje svojih presuda. Mogu se izdvojiti sledeće elementi:

i. Obavezujuća priroda odluka Ustavnog suda.

Postoji tendencija među mnogim državama članicama Saveta Evrope da izjavljuju da su odluke Ustavnog suda obavezujuće. Ovo je takođe predviđeno ustavom Češke Republike, Mađarske i Slovačke. U Bosni i Hercegovini ovo je jasno predviđeno Ustavom i Sudskim poslovníkom. U Hrvatskoj je ovo predviđeno Zakonom o ustavnom sudu. U Azerbejdžanu je takođe jasno navedeno da su presude Ustavnog suda obavezujuće. Pored toga, Ustavni sud je taj koji prati njihovo izvršenje po osnovu godišnjih ili polugodišnjih izveštaja i o tome obaveštava ostale institucije u državi, po potrebi. Ustavni sud Moldavije se obaveštava o izvršenju presuda ili mišljenja u skladu sa uslovima koje odredi. Potom je sekretarijat Ustavnog suda taj koji prati status izvršenja odluka Ustavnog suda. Zanimljivo je da u Belgiji član 115 Zakona o Arbitražnom sudu utvrđuje da su njegove odluke izvršne po zakonu. Ova odredba naglašava da je kralj taj koji garantuje izvršenje ovih odluka. To znači da se za takvo sprovođenje mogu koristiti kompetencije svih državnih organa i sva raspoloživa pravna sredstva. Isto se može primetiti u Austriji. Po osnovu takvog sistema, neustavne mere se mogu ukinuti sa trenutnim dejstvom.

²⁰ Takođe videti član ²⁹⁹ (prethodno član ²⁵⁶ UEZ) koji predviđa:

„Akti Saveta Komisije ili Evropske centralne banke kojima se nameće novčana obaveza licima: sa izuzetkom država: su izvršni. Prinudno izvršenje se uređuje pravilima građanskog postupka koja su na snazi u državi na čijoj se teritoriji ono sprovodi. Nacionalni organ koji vlada svake države članice određuje za tu svrhu i o tome obaveštava Komisiju i Sud pravde Evropske unije: uz odluku prilaže potvrdu o izvršnosti: bez drugih formalnosti osim provere verodostojnosti odluke. Kada se ove formalnosti ispune na zahtev zainteresovane strane: ona može zatražiti prinudno izvršenje u skladu sa domaćim pravom: upućujući predmet neposredno nadležnom organu. Prinudno izvršenje može se suspendovati samo odlukom Suda. Međutim: sudovi date države nadležni su da ispituju pravilnost sprovođenja prinudnog izvršenja.”

²¹ Videti nalog potpredsednika suda od 27. oktobra 2021. godine u slučaju C-204/21 R Komisija protiv Poljske: u kojem je naloženo kao što sledi: „Imajući u vidu da nije obustavila primenu odredaba nacionalnih zakona koje se odnose naročito na oblasti u nadležnosti Disciplinske komore Vrhovnog suda: Poljskoj se nalaže da Evropskoj komisiji plati dnevne penale u iznosu od 1 milion EUR. Poštovanje privremenih mera naloženih 14. jula 2021. godine je neophodno kako bi se izbegla ozbiljna i nepopravljiva šteta pravnom poretku Evropske unije i vrednostima na kojima je Evropska unija zasnovana: a naročito vladavini prava.”

ii. Različiti subjekti koji učestvuju u izvršenju odluka Ustavnog suda.

a. Efekat erga omnes

Istraživanja pokazuju da odluke Ustavnih sudova u većini evropskih država generalno imaju efekat erga omnes . To je uvek slučaj nakon objave poništenja ili ukidanja zakonodavnog akta, ukoliko postoji preliminarna ili opšta revizija. Odredba se potom poništava. Efekat erga omnes u određenim državama obuhvata sve presude koje se odnose na neustavnost zakonodavne mere, a naročito u kontekstu upućivanja na preliminarnu presudu ili direktni postupak pred Ustavnim sudom . U mnogim državama, efekat erga omnes je jasno predviđen zakonom . U određenim državama je čak predviđeno da presude Ustavnog suda imaju dejstvo zakona. U Austriji, presude koje se tiču raspodele nadležnosti su u principu izjednačene sa ustavnim zakonom. U nekim drugim državama, nadležne institucije moraju da usvoje mere, naročito zakonodavne mere, kako bi ispoštovala odluku . Ovo je takođe slučaj u Francuskoj i u Češkoj Republici . U Slovačkoj, zakonodavna vlast mora da uskladi zakonodavstvo sa Ustavom u roku od šest meseci od donošenja odluke Ustavnog suda . U nekim državama, ovi nadležni organi su dužni da usvoje takve mere u roku koji odredi Ustavni sud . U nekim drugim slučajevima, nadležni organi zavise od prirode obaveze koja proizilazi iz odluke Ustavnog suda .

²² Videti član ⁸⁹ Ustava Češke Republike

²³ Član ⁵¹ Zakona o ustavnom sudu Mađarske

²⁴ Član ¹²⁸ stav ¹ Ustava Slovačke

²⁵ Član VI⁴ Ustava Bosne i Hercegovine predviđa kao što sledi:

„Odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće“

²⁶ Videti Sudski poslovnik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Član ⁷² „obavezujuća priroda“ način sprovođenja i rokovi za sprovođenje¹

„⁽¹⁾ Odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće. Svako fizičko i pravno lice je dužno da ih poštuje

⁽²⁾ Svi organi su dužni da sprovode odluke Ustavnog suda u svojoj nadležnosti koja je utvrđena Ustavom i zakonima

⁽³⁾ Svako lice koje ima pravni interes može da zahteva sprovođenje odluke Ustavnog suda

⁽⁴⁾ Ustavni sud može u svojoj odluci da predvidi način i rokove za sprovođenje odluke Ustavnog suda

⁽⁵⁾ U roku navedenom u stavu ⁴ ovog člana organ zadužen za sprovođenje odluke Ustavnog suda dužan je da dostavi informacije o

preduzetim merama u cilju sprovođenja odluke Ustavnog suda kako je to predviđeno odlukom

⁽⁶⁾ U slučaju neizvršenja odluke ili kašnjenja u izvršenju ili dostavljanju informacija Ustavnom sudu o preduzetim merama Ustavni sud može da donese odluku kojom utvrđuje da njegova odluka nije sprovedena: te može da odredi način sprovođenja odluke. Ova odluka se dostavlja nadležnom tužiocu ili drugom organu nadležnom za sprovođenje odluke koji je odredio Ustavni sud“

²⁷ Član ³⁰ Ustavnog zakona o ustavnom sudu predviđa kao što sledi:

„⁽¹⁾ Odluke i presude Ustavnog suda su obavezujuće i svako fizičko ili

pravno lice je dužno da ih poštuje

⁽²⁾ Svi organi centralne vlasti i lokalne samouprave i uprave u okviru svoje ustavne i pravne nadležnosti izvršavaju odluke i presude Ustavnog suda

⁽³⁾ Vlada Republike Hrvatske obezbeđuje izvršenje odluka i presuda Ustavnog suda preko organa centralne uprave

⁽⁴⁾ Ustavni sud može da odredi koji organ je ovlašćen za sprovođenje njegovih odluka i presuda

²⁸ Videti član ¹³⁰VI Ustava Azerbejdžana

²⁹ Sličan sistem postoji i u Kosovo** kao što ćemo videti kasnije

³⁰ Videti član ¹⁴⁰ stav ⁵ Ustava

b. inter partes ili specifične institucije

Nasuprot tome, revizija ustavnosti pojedinačnih odluka, uključujući slučajeve koji se tiču upućivanja preliminarne presude na razmatranje valjanosti odredaba, često dovodi do presuda čije područje primene je samo *inter partes*. Međutim, efekat *inter partes* takvih presuda ne sprečava žrtve primene neustavnih mera da zahtevaju ponovno otvaranje postupka ili potraživanje odštete, ili dovodi do širih posledica u praksi. U Bosni je, na primer, predviđena mogućnost da svako lice koje ima pravni interes može da zahteva sprovođenje odluke Ustavnog suda. U Španiji, odluke koje se tiču zaštite ustavnih prava u principu imaju efekat *inter partes*, ali je tumačenje koje daje Ustavni sud obavezujuće za druge sudove i saglasnost svih sudova je potrebna kako bi se promenila sudska praksa. Pored toga, ako je zakon u suprotnosti sa osnovnim pravima ili javnim slobodama, može da podleže opštoj reviziji.

Postoje brojni primeri koji pokazuju kako mnogi Ustavni sudovi u Evropi rešavaju pitanje zahteva upućenih određenoj instituciji za usvajanje određenog akta ili za postupanje na određeni način, kako bi se ispoštovale odluke Ustavnog suda. U nekim državama, Ustavni sud ima široka ovlašćenja i može da izdaje sve naloge neophodne za izvršenje presuda, uključujući izdavanje naloga drugim nadležnim organima. U Bosni, Ustavni sud u svojoj odluci može da odredi način i rok za sprovođenje odluke Ustavnog suda. Ovo je takođe slučaj i u Sloveniji gde, „po potrebi, Ustavni sud može da odredi instituciju koja je odgovorna za sprovođenje odluke i uslove njenog izvršenja”. Ustavni sud Ukrajine „može u svojoj odluci ili svom mišljenju da odredi procedure koje se moraju primeniti kako bi se sprovela odluka, te može da obaveže nadležne institucije države da izvrše odluku u skladu sa mišljenjem”.

Nalozi koje izdaju evropski ustavni sudovi razlikuju se po svojoj prirodi. Oni mogu da uključuju naloge zakonodavnim organima da izmene pravnu odredbu, čak i u određenom roku, ili slanje obaveštenja u tom smislu, ili izdavanje naloga za oslobađanje pritvorenika, ili izdavanje naloga za ponovno otvaranje krivičnog postupka koji je doveo do sankcije sa trajnim nepovoljnim dejstvom.

Kada Ustavni sud odlučuje u kontekstu direktne tužbe pojedinca za kršenje ustavnih prava, Sud može da odluči o meritumu slučaja ili da uputi slučaj sudu niže instance na ponovno odlučivanje, što je čini se najčešće rešenje u takvim slučajevima. U ovom drugom slučaju, za pitanje izvršenja odluke Ustavnog suda odgovorni su redovni sudovi.

iii. Privremeno dejstvo odluka Ustavnog suda

Ako se vrši preliminarna revizija, to, po definiciji, sprečava stupanje odredbe na snagu. Dejstvo presude je takvo da zakon nije donet . Ako je samo deo osporenog teksta proglašen neustavnim, ostatak teksta stupa na snagu. Poništenje obično stupa na snagu od datuma donošenja ili objavljivanja presude (efekat ex nunc) ili neposredno nakon toga. Države u kojima poništenje sistematski stupa na snagu retroaktivno (ex tunc) predstavljaju izuzetak: u takvom slučaju, poništenje zakonodavne mere ne važi samo za postupke na čekanju i za postupke u toku na datum presude, već i za određene postupke koji su već završeni .

U drugim državama, Ustavni sud može u svojoj presudi da predvidi retroaktivno dejstvo u određenim slučajevima . Odluke Ustavnog suda Španije imaju retroaktivno dejstvo ako bi odsustvo primene neustavne odredbe dovelo do manje ozbiljnih krivičnih ili upravnih sankcija ili do potpunog odsustva sankcija . U nekoliko država može se vršiti revizija presuda u krivičnim stvarima koje se zasnivaju na neustavnoj odredbi . U Sloveniji Ustavni sud može da odluči da presuda treba da ima retroaktivno dejstvo ako su propisi usvojeni za izvršavanje javnih ovlašćenja poništeni; stranka na koju je negativno uticala odluka usvojena po osnovu takve mere ima pravo, pod određenim uslovima, da zahteva izmenu ili poništenje takve mere .

U mnogim državama, datum od kojeg presuda stupa na snagu može biti odložen kako bi se nadležnim organima dalo vremena da prilagode zakonodavstvo prema odluci Suda. Ovo se naročito dešava ukoliko je nakon proglašenja neustavnosti moguće nekoliko rešenja u skladu sa Ustavom, kada presuda ima velik uticaj na budžet ili kada su potrebne političke konsultacije .

³¹ Videti član ⁸⁹ Ustava Češke Republike

³² Videti član ²² Zakona o Ustavnom sudu Bugarske; član ²⁷ stav ² Zakona o Ustavnom sudu Mađarske i član ¹⁹⁰ stav ¹ Ustava Poljske

³³ Videti član ³⁰ Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Hrvatske:

„¹ Odluke i presude Ustavnog suda su obavezujuće za svako fizičko i pravno lice koje je dužno da ih ispoštuje

² Svi organi centralne vlasti i lokalne samouprave i uprave u okviru svoje ustavne i pravne nadležnosti izvršavaju odluke i presude Ustavnog suda

³ Vlada Republike Hrvatske obezbeđuje izvršenje odluka i presuda Ustavnog suda preko organa centralne uprave

⁴ Ustavni sud može da odredi koji organ je ovlašćen za sprovođenje njegovih odluka i presuda”

iv. Obaveštavanje o odlukama Ustavnog suda i njihovo objavljivanje

U većini država, presude ustavnog suda ili ekvivalentnog tela objavljuju se u službenom listu. Na primer, u Bosni i Hercegovini, presuda se objavljuje u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine i njenih sastavnih entiteta . To je slučaj i u Estoniji , Francuskoj , Mađarskoj , Italiji . U Poljskoj, presude se objavljuju u glasilu u kojem je osporena mera doneta i, u odsustvu takvog glasila, u službenom listu . U Belgiji je zanimljivo napomenuti da kancelar suda dodaje formulu na kraju svake odluke .

Praksa Ustavnog suda Slovenije, između ostalih, veoma je zanimljiva u ovom pogledu. U godišnjim izveštajima o radu suda, posebno poglavlje je posvećeno „Poštovanju odluka Ustavnog suda“. Ovo je zapravo prvo poglavlje u godišnjim izveštajima Ustavnog suda Slovenije, što ukazuje na veliki značaj koji sud pridaje ovom pitanju .

³⁴ Videti član 72 stav 2 Zakona o Ustavnom sudu Litvanije.

³⁵ Član 72 stav 1 Zakona o Ustavnom sudu Litvanije.

³⁶ Videti član 62 stav 2 Ustava Francuske.

³⁷ Član 89 Ustava Češke Republike.

³⁸ Videti član 102 Ustava Slovačke.

³⁹ Član 39 Sudskog poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

⁴⁰ U Italiji na primer javni tužilac je taj koji u skladu sa odlukom Ustavnog suda nalaže

puštanje iz pritvora lica koja su zadržana po osnovu neustavnog zakona.

⁴¹ Ovo je slučaj na primer u Danskoj.

⁴² U Belgiji samo presude po osnovu opšteg zahteva imaju efekat erga omnes dok one koje potiču od zahteva redovnog suda imaju efekat inter partes. Međutim nakon presude o neustavnosti zakonodavne mere savezni Savet ministara ili Zajednica ili regionalna Vlada imaju šest meseci tokom kojih mogu da podnesu zahtev za poništaj mere kao takve od strane Ustavnog suda. Član 4 stav 2 Posebnog zakona o arbitražnom sudu Belgije.

⁴³ Videti član 72 stav 3 Sudskog poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koji glasi:

„Svako lice koje ima pravni interes može da zahteva sprovođenje odluke Ustavnog suda.“

⁴⁴ Član 33 Organskog zakona o Ustavnom sudu.

⁴⁵ Videti član 46 stav 2 Ustava Malte.

⁴⁶ Videti član 72 stav 4 Sudskog poslovnika Ustavnog suda.

⁴⁷ Videti član 40 stav 2 i član 60 stav 2 Zakona o Ustavnom sudu Slovenije.

⁴⁸ Član 70 Zakona o ustavnom sudu.

⁴⁹ Ovo je slučaj u Mađarskoj.

⁵⁰ Ovo je slučaj u Nemačkoj.

⁵¹ Ovo je slučaj u Italiji.

⁵² Ovo je slučaj u Švajcarskoj.

⁵³ Član 43 stav 3 Zakona o ustavnom sudu Mađarske.

⁵⁴ Videti na primer član 37 Zakona o Ustavnom sudu Slovačke i član 60 Zakona o Ustavnom sudu Slovenije.

⁵⁵ Videti član 62 stav 1 Ustava Francuske ili član 102 Ustava Italije.

⁵⁶ Videti na primer član 8 Specijalnog zakona o arbitražnom sudu Belgije i član 282 Ustava Portugalije.

⁵⁷ Videti član 31 stavove 1 i 4 Zakona o Specijalnom vrhovnom sudu Belgije.

⁵⁸ Član 40 Organskog zakona o Ustavnom sudu Španije. Takođe videti član 43 stavove 3 i 4 Zakona o Ustavnom sudu Mađarske.

⁵⁹ Član 70 Zakona o Ustavnom sudu Nemačke i član 26 Zakona o organizaciji i funkcionisanju Ustavnog suda u Rumuniji.

⁶⁰ Videti član 45 i član 46 Zakona o Ustavnom sudu Slovenije.

⁶¹ Na primer u Italiji postoji praksa da Ustavni sud može da odluči o odloženom datumu stupanja na snagu njegovih odluka. U Sloveniji Ustavni sud ima zakonsko pravo da odlučuje o takvom datumu. Član 40 Zakona o ustavnom sudu. To je slučaj u Bosni. Član 72 stav 4 Sudskog poslovnika i u Češkoj Republici. Član 70 Zakona o Ustavnom sudu, gde Ustavni sudovi imaju slobodu da odluče o datumu od kojeg presuda stupa na snagu. U Poljskoj, ustav predviđa da „presude Ustavnog suda stupaju na snagu od datuma njihovog objavljivanja“. Međutim, sud može da odredi drugi datum za poništenje zakonodavnog akta koji je proglašen neustavnim. Ovaj rok ne može da bude duži od 18 meseci u slučaju zakona i 12 meseci u slučaju drugih zakonodavnih mera. Videti član 100 stav 2 Ustava Poljske.

D. Pravni okvir od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda Kosova*

i. Pravni okvir od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda Kosova*

Ustavni sud Kosova osnovan je 2009. godine, nakon izrade pravnog okvira od strane grupe nacionalnih i međunarodnih stručnjaka. Uspostavljanje, sastav i funkcionisanje Ustavnog suda Kosova* uređeno je Poglavljem VIII Ustava pod nazivom „Ustavni sud“, koje sadrži 7 članova. Ustavni sud čini 9 sudija koje bira parlament na period od 9 godina i do 2016. godine u svojim redovima uključivao je i međunarodne sudije.

Ustavne odredbe koje su značajne za potrebe ove studije sadržane se u članu 116 . Ovaj član, koji se naročito bavi pravnim dejstvom odluka Ustavnog suda, naročito predviđa kao što sledi:

- “1.1. Odluke Ustavnog suda su obavezujuće za pravosuđe i sva lica i institucije Kosovo**.*
- 2. Dok je postupak u toku pred Ustavnim sudom, sud može privremeno da obustavi primenu spornog postupka ili zakona dok sud ne donese odluku, ukoliko smatra da primena takvog spornog postupka ili zakona može da izazove nepopravljivu štetu.*
- 3. Ako nije drugačije određeno odlukom Ustavnog suda, ukidanje zakona, drugog akta ili postupka stupa na snagu od datuma objavljivanja odluke suda.*
- 4. Odluke Ustavnog suda se objavljuju u Službenom listu.*

⁶² Član 71 Sudskog poslovnika Suda

⁶³ Član 24 stav 1 Zakona o sudskom postupku ustavne revizije

⁶⁴ Član 20 Uredbe koja sadrži Organski zakon o Ustavnom sudu

⁶⁵ Član 41 Zakona o ustavnom sudu

⁶⁶ Videti naročito član 30 Zakona br. 87 iz 1993. godine

⁶⁷ Član 100 stav 2 Ustava

⁶⁸ Ova formula predviđa:

„Les Ministres les membres des Gouvernements des Régions et des Communautés et les autorités administratives pour ce qui les concerne sont tenus de pourvoir à l'exécution du présent arrêt. Les huissiers de justice à ce requis ont à y concourir en ce qui concerne les voies de droit commun”

⁶⁹ Videti za 2008. i 2009. godinu sledeće izveštaje: https://www.usrss/wp-content/uploads/2009/07/RSUS_LetnoPorocilo_2008_EN.pdf i https://www.usrss/wp-content/uploads/2009/07/RSUS_LetnoPorocilo_2009_Web_ENG.pdf

⁷⁰ Ovi članovi uređuju sledeće oblasti: Član 102 [Osnovna načela]; član 103 [Nadležnost i ovlašćene stranke]; član 104 [Sastav i mandat Ustavnog suda]; član 105 [Organizacija Ustavnog suda]; član 106 [Pravno dejstvo odluka]; član 107 [Imunitet]; i član 108 [Razrešenje]

Iz ove odredbe je jasno da postoji ustavna garancija da su odluke Ustavnog suda Kosova obavezujuće za sve pravne aktere na Kosovu*. Ova odredba bi se mogla smatrati dovoljnim pravnim propisom u meri u kojoj se tiče izvršenja presuda Ustavnog suda, sa obzirom na to da zakon broj 03/L-121 „O Ustavnom sudu Kosovo* ne sadrži odredbu sličnog sadržaja.

Postoje samo dve odredbe u Zakonu o ustavnom sudu koje naizgled doprinose izvršenju odluka Ustavnog suda. Prva je odredba iz člana 20 navedenog zakona, i to naročito stav 5 koji predviđa kao što sledi:

5. Odluka stupa na snagu od dana njenog objavljivanja u Službenom listu, osim u slučaju da je Ustavni sud definisao drugi rok u svojoj odluci.”

Druga odredba sadržana je u članu 36 Zakona o Ustavnom sudu koji uređuje dejstvo obustave u postupcima definisanim članom 113 stavom 3 tačkom 4 Ustava. Član 36 Zakona o Ustavnom sudu predviđa kao što sledi:

“Upućivanje podneto u skladu sa članom 113 stavom 3 tačkom 4 Ustava ima suspenzivno dejstvo. Skupština Kosova deluje po osporenoj izmeni tek nakon donošenja odluke Ustavnog suda.”

Ova druga odredba predviđa da skupština deluje u skladu sa odlukom Ustavnog suda.

Pravni okvir koji se tiče izvršenja odluka Ustavnog suda dodatno je dopunjen i pojašnjen je Sudskim poslovnikom Ustavnog suda Kosova*. Ova pravila sadrže dve odredbe koje se bave isključivo procedurom koja se primenjuje u slučajevima kada odluke Ustavnog suda nisu izvršene. Direktno primenjivo pravilo u ovom smislu je Pravilo 66, pod naslovom „Sprovođenje odluka”, koje predviđa kao što sledi:

“(1) Odluke Suda su obavezujuće za pravosuđe i sva lica i institucije na Kosovu.

⁷² Odluka Ustavnog suda br. 09/2018 doneta 21. maja 2018. Ref. br: KK 67/18

-
- (2) Svi ustavni organi, te sudovi i organi vlasti, dužni su da poštuju, da se pridržavaju i da izvršavaju odluke Suda u okviru svojih nadležnosti predviđenih Ustavom i zakonom.
- (3) Sva fizička i pravna lica dužna su da poštuju i da se pridržavaju odluka Suda.
- (4) Sud u svojoj odluci može da navede način i rok za izvršenje odluke Suda.
- (5) Telo koje je u obavezi da izvršava odluke Suda dužno je da iznese informacije, ako je i kako je to predviđeno odlukom, o merama koje su preduzete za izvršavanje odluke Suda.
- (6) U slučaju neizvršenja odluke ili odloženog izvršenja, ili informisanja Suda o merama koje su preduzete, Sud može da donese rešenje u kojem konstatuje da njegova odluka nije izvršena. Ova presuda će biti objavljena u Službenom glasniku.
- (7) Državni tužilac će biti informisan o svim odlukama Suda koje nisu izvršene.
- (8) Sekretarijat, pod nadzorom sudije koji u skladu sa pravilom 58 izrađuje odluku, dužan je da proprati sprovođenje odluke i, po potrebi, da podnese izveštaj Sudu uz preporuku za dalje pravne postupke koji se moraju preduzeti.”

Prvi stav ove odredbe doslovno ponavlja tekst prvog stava člana 116 Ustava. Drugi stav Pravila 66 detaljno opisuje obaveze u pogledu izvršenja odluka Ustavnog suda. Stavovi 2 i 3, citirani iznad, određuju subjekte zadužene za ovu obavezu. Ove odredbe pokazuju da obaveza izvršenja odluka Ustavnog suda može biti poverena svim sudovima i javnim institucijama na Kosovu*, kao i svim fizičkim i pravnim licima koja posluju u pravnom sistemu Kosova*.

Od posebnog interesa je stav 4 Pravila 66. Ovaj stav prepoznaje Ustavni sud kao organ nadležan za donošenje ne samo deklaratornih odluka, već i za određivanje prirode obaveza i načina izvršenja njegovih odluka. Pored toga, istim stavom se utvrđuju kompetencije Ustavnog suda u pogledu određivanja rokova za izvršenje odluke. Iako nije posebno određeno, naš zaključak je da se pri utvrđivanju načina za izvršenje odluke i relevantnih rokova može primetiti da Ustavni sud u svojim odlukama direktno identifikuje odgovorna tela, javna ili privatna, koja su dužna da preduzmu mere za sprovođenje odluke. Do ovog zaključka se došlo na osnovu nekoliko odluka Ustavnog suda . Prema našem mišljenju, ova odredba jasno predviđa mere koje treba da preduzmu tela odgovorna za sprovođenje odluka Ustavnog suda, kao i rokove za usvajanje takvih mera.

⁷³ See for example paragraph VII of the operative part of the Constitutional Court decision K19/06 of 5/12/2017, where the Court decides “TO ORDER the Kosovo Property Agency (AKP) that in accordance with rule 46 of the Rules of Procedure of the Court: notify him as soon as possible but not later than 6 (six) months the Constitutional Court in regarding the measures taken for the implementation of the Judgment of this Court.”

Stav 5 Pravila 66 predviđa obavezu tela kojem je odluka Ustavnog suda usmerena da pruži informacije sudu o prirodi obaveze, načinu izvršenja odluke, a sve to u rokovima koji su navedeni u odluci. Ova odredba omogućava uspostavljanje institucionalnog dijaloga između Ustavnog suda i tela koja su dužna da izvršavaju odluke suda i, prema našem mišljenju, doprinosi delotvornom izvršavanju odluka. Ustavni sud je koristio ovu odredbu kao podsetnik telima koja su dužna da izvršavaju obaveze suda da nisu preduzeli nikakvi koraci u ovom pogledu ili da se takvi koraci preduzimaju sa zakašnjenjem.

Ako Ustavnom sudu nisu dostavljene informacije po osnovu stava 5 Pravila 66 i ako sud utvrdi neblagovremeno izvršavanje njegovih odluka, sud po osnovu stava 6 Pravila 66 može da donese odluku kojom proglašava da njegova odluka o meritumu nije izvršena.

Sistem je dalje ojačan odredbom stava 7 Pravila 66 koja je citirana iznad. Praksa koju su konsultanti analizirali pokazuje da Ustavni sud takođe obaveštava državnog tužioca u trenutku usvajanja odluke predviđene stavom 6 Pravila 66, analiziranim iznad. Ovo obaveštenje treba da se tumači zajedno sa članom 394 Krivičnog zakona Kosova* (nekadašnji član 402 u verziji Krivičnog zakona iz 2012. godine), a koji predviđa da neizvršavanje odluka suda predstavlja krivično delo. To znači da može biti pokrenuta krivična istraga u slučaju neizvršavanja odluke Ustavnog suda. Prema informacijama koje su prikupljene tokom intervjua, može se zaključiti da su u većini slučajeva u kojima odluke Ustavnog suda nisu izvršene zaista pokrenute krivične istrage od strane tužilaštva. Međutim, nema podataka o tome u kojoj fazi se nalaze predmetni krivični postupci, s obzirom na to da su u većini slučajeva odluke na kraju izvršene. Ipak, ostaje pitanje šta se dešava ako u određenom slučaju nije utvrđena krivična odgovornost. Čini se da ne postoji nikakav nekrivični instrument, kaznene ili druge prirode, koji može da pomogne u izvršenju odluka suda.

Druga odredba Poslovnika Ustavnog suda nalaže da su institucije dužne da poštuju postupke predmetnog suda u smislu omogućavanja sudu da izvrši presudu. Pravilo 71, pod nazivom „Upućivanje prema članu 113.3(4) Ustava i članovima 36 i 37 zakona”, u svom stavu 2 predviđa da:

“Upućivanje izvršeno u skladu sa ovim pravilom ima suspenzivno dejstvo.”

Ova odredba predviđa da odgovorno telo treba da obustavi postupak i sačeka odluku Ustavnog suda, sa jasnom svrhom da Ustavni sud usvoji zakonodavno ili regulatorno rešenje koje poštuje odluku suda.

*ii. Pravni okvir od značaja za izvršenje odluka redovnih sudova na Kosovu**

Dok je obavezujuće dejstvo odluka Ustavnog suda jasno predviđeno članom 116 Ustava, nisu pronađene slične ustavne odredbe koje predviđaju obavezujuće dejstvo odluka redovnih sudova na Kosovu*. Treba napomenuti da zakon broj 06/L - 054 „O pravosuđu“, sadrži sličnu odredbu sa takvim dejstvom. U predmetnoj odredbi se navodi:

“Član 6 – sudske odluke

- 1. Sudske odluke se donose u pisanoj formi u skladu sa zakonom.*
- 2. Sudske odluke su obavezujuće za sva fizička i pravna lica.*
- 3. Sudovi objavljuju sve presude na svojim zvaničnim internet stranicama u roku od šezdeset (60) dana od datuma donošenja presude u skladu sa važećim zakonodavstvom.*

Savet donosi podzakonske akte za sprovođenje ovog člana.”

Praksa je pokazala da se poteškoće u izvršenju odluka redovnih sudova kasnije odražavaju na izvršenje odluka Ustavnog suda. Nakon intervju sa sudijama i advokata došli smo do zaključka da uzrok poteškoća oko izvršenja sudskih odluka nije u nivou nadležnosti, već u prirodi slučaja koja izvršenje čini težim.

⁷⁴ Videti kao noviji primer dopis Predsednice Ustavnog suda od 17. aprila 2014. godine ref. br: KK 65/14 upućen gđici Kadi Bunjaku Përçuku, Predsednici Okružnog suda u Mitrovici kojim se podseća da Okružni sud u Mitrovici nije obavestio Ustavni sud o izvršenju mera iz odluke suda u predmetu K119/14.

⁷⁵ Ovaj član predviđa: Član 394, „Izvršenje sudskih odluka“

⁷⁶ Službeno ili odgovorno lice koje odbije da izvrši pravosnažni nalog odluku ili presudu suda u Kosovo** ili koje ne izvrši odluku u roku koji je utvrđen zakonom ili sudskom odlukom kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do dve (2) godine.

⁷⁷ Ako krivično delo iz stava 1 ovog člana dovede do teškog kršenja ljudskih prava ili znatne materijalne štete izvršilac će se kazniti kaznom zatvora u trajanju od šest (6) meseci do pet (5) godina.

⁷⁸ Ako izvršilac krivičnog dela iz stava 1 ovog člana izvrši pravosnažnu sudsku odluku neće se preduzeti gonjenje.*

* https://gjk-ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_akti=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=08%2F09#nav-id

** https://gjk-ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_akti=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=56#nav-id

E. Pregled relevantne sudske prakse Ustavnog suda i redovnih sudova

Procedura predviđena Pravilom 66 stavom 6 Poslovnika Ustavnog suda, analiziranog iznad, podseća na onu predviđenu članom 46, stav 4 EKLJP. Ustavni sud Kosova* je do sada primenjivao navedenu proceduru u sledećim predmetima:

i.

KI08/09 Podnosilac zahteva: Nezavisni sindikat radnika fabrike čelika IMK u Uroševcu, presuda doneta 17. decembra 2010.

ii.

KI59/09 Podnosilac zahteva Fadil Hoxha i 59 ostalih protiv Skupštine opštine Prizren, presuda doneta 22. septembra 2010.

iii.

KO01/09 Podnosilac zahteva: Ćemilj Kurteši

iv.

KI 112/12 Podnosilac zahteva: Adem Meta, presuda doneta 5. jula 2013

v.

KI187/13 Podnosilac zahteva: Nadežda Jovanović, presuda doneta 1. aprila 2014

vi.

KI132/15, Podnosilac zahteva: Manastir Visoki Dečani, presuda doneta 19. maja 2016

vii.

KI90/16 Podnosilac zahteva: Branislav Jokić

Prema informacijama primljenim od intervjuisanih sudija i advokata Ustavnog suda, zaključuje se da, nakon pokretanja postupka predviđenog Pravilom 66 stavom 6 samo tri odluke Ustavnog suda ostaju neizvršene do današnjeg dana. Ovo pokazuje da procedura ima svoje prednosti i služi kao delotvoran alat za izvršenje odluka Ustavnog suda. Međutim, treba napomenuti da priroda odluka Ustavnog suda kojima se objavljuje da odluke Suda nisu izvršene ostaje deklarativna. To znači na odluke o neizvršenju ne mogu da obavežu organe čiji zadatak je izvršenje odluke da nastave sa usvajanjem mera za izvršenje kako je to predvideo Ustavni sud.

Nakon intervju sa sudijama i advokatima, kao i nakon analize relevantne sudske prakse Ustavnog suda, Konsultanti mogu zaključiti da je tokom 2014, 2015, 2019. i 2021. godine Državni tužilac obavešten o neizvršenju presuda Ustavnog suda u svim slučajevima navedenim iznad u stavu 28. ovog izveštaja. Na osnovu analize izreka ovih odluka kojima se proglašava neizvršenje odluka o meritumu, na osnovu Pravila 66 stava 6, čini se da je obaveštavanje Državnog tužioca, na osnovu Pravila 66 stav 7, primenjeno automatski u svakom slučaju neizvršenja koji je proglasio Ustavni sud. Ovo, pre svega, pokazuje da su stavovi 6 i 7 Pravila 66 suštinski povezani. Drugo, ova praksa pokazuje da Ustavni sud ozbiljno shvata problem neizvršenja njegovih odluka.

⁷⁹ https://gjk.ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_aktit=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=01%2F09#nav_id -

⁸⁰ https://gjk.ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_aktit=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=112#nav_id

⁸¹ https://gjk.ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_aktit=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=187#nav_id

⁸² See at https://gjk.ks.org/vendimet/?prej=&deri=&lloji_i_aktit=aktvendim_mosmbarim&numri_i_rastit=KI+132%2F15#nav_id

Ove odluke su sledeće:

a. K109/09. Podnosilac zahteva: Nezavisni sindikat radnika fabrike čelika IMK u Uroševcu – Ustavna revizija odluke Opštinskog suda u Uroševcu C. br. 349/2001.

• Presuda je doneta 17. decembra 2010. godine. Relevantna stranka je obavestila Sud da presuda nije izvršena. Nakon niza prepiski sa relevantnim stranama preduzeti su sledeći koraci:

• Sud je doneo Odluku o neizvršenju u slučaju br. K109/09 dana 18. oktobra 2012. godine;

• Sud je obavestio Državnog tužioca o neizvršenju presude u slučaju br. K109/09 dana 28. maja 2010. godine;

b. K113/15. Podnosilac zahteva: Manastir Visoki Dečani – Ustavna revizija dve odluke: AC113-0008 i AC113-0009. Žalbenog veća Posebne komore Vrhovnog suda Kosova** za pitanja koja se odnose na Kosovsku Agenciju za Privatizaciju

• Presuda je doneta 19. maja 2016. godine. Relevantna stranka je obavestila Sud da presuda nije izvršena. Nakon niza prepiski sa relevantnim stranama preduzeti su sledeći koraci:

• Sud je doneo Odluku o neizvršenju u slučaju br. K113/15 dana 22. septembra 2021. godine;

• Sud je obavestio Državnog tužioca o neizvršenju presude u slučaju br. K113/15 dana 24. septembra 2021. godine;

c. K19/16. Podnosilac zahteva: Branislav Jokić 'pripadnik manjinske zajednice' – Ustavna revizija neizvršenja odluke KKPĐR^{239/2014}. Komisije za imovinske zahteve Kosova od 13. marta 2014. godine

• Presuda je doneta 5. decembra 2017. godine. Relevantna stranka je obavestila Sud da presuda nije izvršena. Nakon niza prepiski sa relevantnim stranama preduzeti su sledeći koraci:

• Sud je doneo Odluku o neizvršenju u slučaju br. K19/16 dana 18. jula 2022. godine;

• Sud je obavestio Državnog tužioca o neizvršenju presude u slučaju br. K19/16 dana 2. avgusta 2022. godine;

Ni u jednom od ovih slučajeva Ustavni sud nije obavešten o preduzimanju koraka ka izvršenju predmetnih odluka

Videti na primer obaveštenje Predsednice Ustavnog suda Grese Caka Nimani: upućeno glavnom državnom tužiocu g. Aleksandru Lumneziju ref. br.: KK23/21. Priština: od 24. septembra 2021.

Videti takođe stav 2 ovog izveštaja

F. Prikupljanje ulaznih podataka od Ustavnog suda i drugih zainteresovanih strana od značaja za izvršenje odluka Ustavnog suda

(onlajn sastanci radne grupe)

Stav 8 Pravila 66 pojašnjava da registar Ustavnog suda, koji vodi sudija izvestilac u određenom predmetu, prati izvršenje presude Ustavnog suda. Tokom intervjua, Konsultanti su obavešteni da je zaista formirana radna grupa u okviru Ustavnog suda, koju vodi Predsednica suda – trenutno gđa Gresa Caka-Limani, a koja prati proces izvršenja presuda Ustavnog suda. Navedena radna grupa se obično sastaje dva puta godišnje. Praćenje procesa izvršenja se redovno evidentira u Excel dokumentu koji služi kao osnova za diskusiju radne grupe. Na sastancima, sudije Ustavnog suda i advokati analiziraju napredak ili odsustvo napretka, kao i korake koje treba preduzeti shodno tome. Format, periodičnost i funkcionisanje ove radne grupe pokazuje pažnju koju Ustavni sud posvećuje procesu izvršenja sopstvenih odluka.

G.Dialogue between Constitutional Court and other institutions in Kosovo*

Sprovođenje presuda Ustavnog suda Kosova treba analizirati kao zajedničku pravosudnu odgovornost ovog suda i drugih nacionalnih sudova, ali takođe i kao zajedničku odgovornost izvršne i zakonodavne vlasti u državi. Stoga, važno je analizirati ulogu Ustavnog suda u sprovođenju sopstvenih presuda i ulogu nacionalnih sudova u sprovođenju presuda. Neka od ključnih pitanja u odnosu između Suda i nacionalnih nadležnih organa su načelo zakonitosti i težnja uspostavljanju stabilnog pravnog sistema. Ona nameću obaveze svim delovima vlasti u pogledu izvršenja presuda Ustavnog suda. Najviši nacionalni sudovi, poput Vrhovnog i Apelacionog, igraju ključnu ulogu u sprovođenju presuda Ustavnog suda po osnovu njihove hijerarhijske pozicije u domaćem pravosuđu. Sledi da sudovi na Kosovu* treba da se odnose jedni prema drugima sa velikim uzajamnim poštovanjem.

Ustavni sud treba da bude veoma aktivan u pogledu razvoja pravosudnog dijaloga sa drugim nacionalnim sudovima i da razvija jaku osnovu za ujedinjavanje drugih institucija odgovornih za izvršenje presuda. To će predstavljati priliku za direktnu razmenu o proceduralnim i materijalnim pitanjima sa sudovima na visokom nivou i drugim partnerima Ustavnog suda Kosova. Prisutni su brojni izazovi sa kojima se suočavaju svi nacionalni sudovi, kao što su, na primer, stabilna sudska praksa o zaštiti ljudskih prava, problemi povezani sa spoznajama o pravičnom suđenju, migracijama i terorizmom, digitalizacijom itd. Dijalog između sudova je signal za bolju zaštitu vladavine prava.

⁸⁴ Videti, na primer, obaveštenje Predsednice Ustavnog suda Grese Caka-Nimani, upućeno glavnom državnom tužiocu, g. Aleksandru Lumneziju, ref. br.: KK231/21, Priština, od 24. septembra 2021.

⁸⁵ Videti takođe stav 2 ovog Izveštaja. .

H. Obuka i edukacija

Obuke i edukacija sudija i advokata predstavljaju važne elemente za pravično sprovođenje i izvršavanje presuda i obezbeđivanje da javne politike ne onemogućavaju zaštitu osnovnih prava. Stručne obuke su najvažniji okidač za razvoj znanja i veština za zaštitu adekvatnog izvršenja presuda. Sudije imaju dužnost da vrše svoje pravosudne aktivnosti profesionalno i edukacija im pomaže da razviju svoje stručne sposobnosti kroz obuke. U skladu sa postojećim strateškim ciljevima, nacionalna akademska zajednica ili drugi specijalizovani organi za edukaciju i obučavanje sudija i tužilaca na nacionalnom nivou treba da se posvete ne samo obukama i edukacijama o osnovnim pravima i sudskoj praksi ESLJP-a, već planovi i programi takvih obuka treba takođe da uključuju edukaciju i obuke o sprovođenju i izvršavanju presuda Ustavnog suda.

U skladu sa zajedničkim zadatkom u pogledu edukacije i obučavanja stručnih lica u pravosuđu, strateški cilj u budućnosti treba da bude povećanje nivoa znanja o izvršenju i sprovođenju presuda; rad na delotvornoj internoj saradnji između institucija odgovornih za sprovođenje presuda, rad na eksternoj saradnji i kontinuiranom dijalogu između Ustavnog suda i drugih nacionalnih sudova; jačanje, u meri u kojoj je to moguće, primata uloge specijalizovanih nacionalnih institucija za sprovođenje obuka i edukacija u svim oblastima pravosuđa na nacionalnom nivou.

⁸⁶ Mišljenje br. 4 Konsultativnog veća evropskih sudija (KVES) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućim inicijalnim i redovnim obukama za sudije na nacionalnom i evropskom nivou.

I. Svest javnosti i predstavljanje novih presuda

Izuzetno je važno podići svest o novim presudama, naročito o novim standardima i načelima, ili o presudama koje su povezane sa sistemskim problemima na Kosovu*. Zato u vreme izricanja i objavljivanja presude u bazi podataka Ustavnog suda, presuda treba da bude objavljena zajedno sa pravnim sažetkom presude. Pravni sažeci su važni za nacionalne sudije, druga stručna lica, za potrebe istraživanja, za podnosiocе zahteva ili za bilo koja druga lica zainteresovana za sudsku praksu Suda.

Dužnost podizanja svesti javnosti o novim standardima koji su utvrđeni sudskom praksom može da bude deo aktivnosti Službe Suda za odnose sa javnošću preko sudija Suda, Registra i advokata koji rade na konkretnim slučajevima. Cilj Službe za odnose sa javnošću je da pruži javno dostupne informacije o slučajevima i da navodi javnost kroz korišćenje baze podataka o prethodnim slučajevima Ustavnog suda. Službenici suda za odnose sa javnošću treba da izveštavaju novinare putem e-pošte ili telefona ili putem saopštenja za medije.

Sud treba da pokuša da prihvati nove izazove u vreme interneta i druge nove alate za informacije. Stoga, prateći primer koji daje ESLJP, Ustavni sud može svima onima koji su zainteresovani za rad Ustavnog suda da pruži mogućnost da prate Sud na platformi Twitter ili da se prijave na listu za slanje saopštenja za medije.

III. Zaključci i preporuke

- i. Preporuke za prijem povratnih informacija o izvršenju od podnosilaca zahteva i tuženih (stranaka u postupku)

Tokom sastanaka održanih u Prištini, Strazburu i onlajn, Konsultanti su obavešteni da se sudija izvestilac imenuje u svakom pojedinačnom slučaju za potrebe praćenja izvršenja odluka Ustavnog suda. Sudija izvestilac, uz pomoć sekretarijata suda, prati, identifikuje, klasifikuje i ocenjuje informacije koje se odnose na izvršenje specifičnih odluka. Ove informacije se kasnije, po potrebi, koriste kao osnova za diskusiju radne grupe pomenute u prethodnom stavu ovog izveštaja, i kada se smatra da je proces izvršenja neopravdano odložen ili u svakom slučaju suprotan indikacijama iz odluke Suda, informacije se koriste za pokretanje procedure predviđene Pravilom 66, koje je analizirano iznad. To znači da proceduru po Pravilu 66 može da pokrene sam Sud postupajući po službenoj dužnosti.

Međutim, iz intervjua je jasno da i stranke u postupku, podnosioci zahteva i tuženi u slučajevima pred Ustavnim sudom, takođe mogu da obaveste sud o izvršenju mera ili odsustvu takvog izvršenja. Ovo deluje kao razumno rešenje kako se Ustavni sud ne bi preopteretio procesom koji nije u primarnom fokusu njegove misije i kako bi se sudu omogućilo da preusmeri svoje ograničene resurse na vršenje pravosudne funkcije.

ii. Preporuke o pravosudnim metodologijama koje Ustavni sud treba da primenjuje

Tačno je da Ustavni sud, u skladu sa Pravilom 66 stavom 5, određuje subjekat zadužen za izvršenje presude i rok za obaveštavanje Ustavnog suda o merama preduzetim u tom pogledu. Ovo je mera koju su takođe usvojili i neki drugi Ustavni sudovi u Evropi. Konsultanti smatraju da je važno da Ustavni sud nastavi da jasno i dosledno određuje subjekte koji su odgovorni za izvršenje presuda Suda i da uvek odredi jasan rok za izvršenje presude.

Mere za izvršenje presude Ustavnog suda moraju da budu u skladu sa zaključcima presude. Kako bi se postiglo delotvorno i bolje sprovođenje presuda, presude moraju da budu jasne, dobro obrazložene i objašnjene. U tom smislu, u određenim slučajevima može da bude potrebno da se u izreci presude detaljnije objasne mere koje treba da preduzmu nadležni organi, potencijalno kroz upućivanje na stavove koji sadrže obrazloženje sudske presude ili kroz detaljno navođenje mere koju treba preduzeti.

Pitanje novčanih sankcija i novčane odštete se takođe može razmotriti sa svim zainteresovanim stranama, uključujući i relevantne kamate u slučaju kašnjenja izvršenja presude Suda. Takve mere mogu naročito da se razmotre/predvide u slučajevima kada neizvršenje ne potiče od strukturnih, institucionalnih ili proceduralnih poteškoća, već su rezultat odsustva spremnosti da se presuda izvrši.

Ustavni sud treba da pokrene uvođenje procedure pilot-presuda u slučajevima zahteva koji se tiču postojanja strukturnih ili sistemskih problema. Procedura pilot-presude ima za cilj da reši sistemske probleme, ali i da spreči buduće masovne zahteve. Procedura pilot-presude zahteva dobru saradnju sa zakonodavcem i Vladom. Međutim, Ustavni sud treba da navede mere koje su, sa jedne strane, dovoljno jasne da vode zakonodavca i Vladu do usvajanja novih mera za rešavanje ovih problema i, sa druge strane, dovoljno razborite da im ostave neophodno polje slobodne procene kako bi pronašli bolje načine za sprovođenje potrebnih mera.

iii. Preporuke o oblicima godišnjih i periodičnih revizija izvršenja presuda

Iz prethodnih stavova ovog izveštaja je jasno da je Ustavni sud veoma posvećen i fokusiran na izvršenje svojih odluka. Dvogodišnji sastanci radne grupe Ustavnog suda za izvršenje odluka mogu se smatrati prikladnim alatom koji funkcioniše u razumnim vremenskim intervalima, a u cilju procene problema izvršenja odluka Ustavnog suda.

Međutim, ne postoje informacije da li se takvi sastanci održavaju u drugim pravosudnim organima ili u Savetu pravosuđa, kako bi se učesnici bavili problemom za koji se čini da je problematičniji na nivou sudova redovne nadležnosti.

Ustavni i Vrhovni sud moraju da budu vođeni idejom o dijalogu između ovih i drugih sudova, a sve u cilju boljeg sprovođenja zakona i delotvornog izvršavanja presuda. Dobar dijalog donosi bolje razumevanje uloge sudija i značaja izvršenja presuda u digitalnoj eri.

Parlament treba da poštuje presude Ustavnog suda. Saradnja sa Ustavnim sudovima treba da se organizuje na isti način i na strani administrativnih organa bilo kojih drugih institucija.

Bilo bi prikladno uspostaviti mehanizme nadzora nad izvršenjem konačnih sudskih odluka izvan pravosudnih organa, kao što su Zaštitnik građana, Ministarstvo pravde, Parlament itd.

Na osnovu navedenog, bilo bi veoma korisno, za potrebe periodične revizije i podizanja svesti, kada bi zaštitnik građana u svoj godišnji izveštaj koji predstavlja Parlamentu dodao zasebno poglavlje o izvršenju presuda Ustavnog suda.

Što se tiče izvršenja presuda Ustavnog suda, potrebno je organizovati godišnje zajedničke sastanke između sudova na višem nivou, zakonodavca, Vlade i odgovornih administrativnih tela kako bi se razmatrale presude koje su u procesu izvršenja. Takođe se mogu predvideti posebni javni sastanci posvećeni izvršenju presuda Ustavnog suda u organizaciji Odbora za pravna pitanja pri Parlamentu, kojima bi prisustvovala sve zainteresovane institucije.

⁸⁷ Videti stav ⁴⁴ iznad. Videti na primer odluku Ustavnog suda Kosova od 6. 4. 2023. godine u slučaju br. K114/22

⁸⁸ Videti stavove ²⁹⁻³² iznad

⁸⁹ Videti na primer Sudski poslovnik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koji predviđa kao što sledi:

Član ⁷⁴ 'Naknada nematerijalne štete'

⁹⁰ 'U odluci kojom se odobrava žalba' Ustavni sud može da dodeli naknadu nematerijalne štete

⁹¹ Ako Ustavni sud smatra da je neophodna naknada materijalne štete. Sud dodeljuje naknadu pravično uzimajući u obzir standarde utvrđene sudskom praksom Ustavnog suda'

iv. Preporuke za raspodelu ljudskih resursa

Ustavni sud ne raspolaže namenskom institucionalnom strukturom koja je posvećena izvršenju odluka. Kao što je navedeno iznad, postoji samo radna grupa koju predvodi predsednica suda, a koja se sastaje dva puta godišnje za potrebe praćenja tog procesa. Imajući u vidu ograničene ljudske resurse Ustavnog suda, ograničen broj odluka Ustavnog suda koje do današnjeg dana nisu izvršene i činjenicu da izvršenje sudskih odluka nije, samo po sebi, pravosudna funkcija, Konsultanti ne preporučuju uspostavljanje zasebne strukture u tu svrhu.

v. Preporuke u pogledu podizanje svesti o izvršenju odluka Ustavnog suda

Važno je da se izvršenje presuda Ustavnog suda Kosova posmatra kao kolektivna odgovornost Vlade, Parlamenta, nacionalnih sudija i drugih administrativnih organa. Koncept odgovorne države zasniva se na uzajamnom razumevanju da su države zadužene za ljudska prava i njihovo sprovođenje.

Značaj izvršenja presuda je usko povezan sa rizikom od ponavljanja kršenja pojedinačnih prava. Obaveza izvršenja presuda važi jednako za sve organe vlasti u državi. Stoga, važno je imati na umu obavezujuću prirodu presuda Ustavnog suda Kosova i u tu svrhu treba da postoji sistematski nadzor nad izvršenjem presuda.

Važno je održavati otvoren i pouzdan dijalog sa medijima i informisati javnost o novim presudama, odlukama i novim metodama rada. Ustavni sud može da sledi primer ESLJP-a u pogledu korišćenja društvenih medija za slanje važnih poruka o određenim novim presudama. S tim u vezi, može biti korisno, na primer, koristiti Twitter, Facebook ili bilo koje druge društvene medije.

Služba za odnose sa javnošću može da pomogne Ustavnom sudu oko objavljivanja publikacija, izjava, informacija koje priprema Sekretarijat Ustavnog suda. Ovaj pristup pruža pozitivne rezultate za javnost i približava rad suda očima javnosti. Saopštenje za medije i kratki i informativni pravni sažeci pomažu u informisanju javnosti, ali takođe i pravnih institucija, akademske zajednice i građanskog društva o pravosnažnim i obavezujućim presudama Ustavnog suda ili ESLJP-a.

Mogla bi se usvojiti praksa slovenačkog Ustavnog suda, koja je opisana iznad. Bilo bi korisno kada bi Ustavni sud Kosova tome posvetio posebno poglavlje u svom godišnjem izveštaju o radu.

Važno je uspostaviti mrežu sa sudovima i održavati konferencije, sastanke, okrugle stolove sa sudijama i tužiocima sudova različitih instanci, apelacionih sudova, nacionalnih institucija za ljudska prava, kao što su Kancelarija zaštitnika građana i Kancelarija za zaštitu ljudskih prava i ravnopravnosti.

Konsultanti

Mirjana Lazarova Trajkovska
Ledi Bianku

Aneks – Terminološki indeks i izvori

Terminološki indeks:

- EKLJP – Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (pri čemu, kada se termin „Konvencija” koristi samostalno, on uvek označava Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda)
- ESLJP – Evropski sud za ljudska prava
- Komitet ministara – Komitet ministara Saveta Evrope
- SPEU – Sud pravde Evropske unije
- SEPEŽ – Evropska komisija za efikasnost pravosuđa
- EU – Evropska unija
- TFEU – Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
- TEU – Ugovor o Evropskoj uniji

Izvori:

- Ugovori i akti evropskih regionalnih sudova
 - Evropska konvencija o ljudskim pravima
 - TFEU – Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
 - TEU – Ugovor o Evropskoj uniji
 - Sudski poslovnik ESLJP-a
 - Sudski poslovnik SPEU-a

• Presude ESLJP-a

- Baybašin protiv Holandije, predstavka br. 13600/02, 06. 7. 2006.
- Emre protiv Švajcarske (br. 2), predstavka br. 5056/10, 11. 10. 2011.
- Greens i M. T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2010.
- Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda [GC], 2020.
- Hornsby protiv Grčke, predstavka br. 18357/91, 19. mart 1997.
- Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana, predstavka br. 15172/13, [GC], 29. 05. 2019.
- Jeronovičs protiv Letonije, predstavka br. 44898/10, [GC], 5. 7. 2016.
- Kavala protiv Turske, predstavka br. 28749/18, [GC] 11. 7. 2022.
- Moreira Ferreira protiv Portugalije (br. 2) [GC], 2017.
- Scordino protiv Italije (br. 1) [GC], predstavka br. 36813/97 29. 6. 2006.
- Suso Musa protiv Malte, predstavka br. 42337/12, 23. 7. 2013.
- Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švajcarske (br. 2), predstavka br. 32772/02, [GC], 30. 6. 2009.

• Odluke Komiteta ministara

- Odluka Komiteta ministara H46-27 Kavala protiv Turske (Requête n° 28749/18), 1459e réunion, 7-9 mars 2023 (DH)
- Résolution intérimaire CM/ResDH(2023)36, Selahattin Demirtaş (n°2) v. Türkiye, (adoptée par le Comité des Ministres le 9 mars 2023, lors de la 1459e réunion des Délégués des Ministres).

• Pravila Komiteta ministara

- Službeni list Evropske unije 29. 9. 2012
- Nacionalni ustavi i zakoni o ustavnim sudovima

-
- *Ustav Azerbejdžana.*
 - *Zakon o Arbitražnom sudu Belgije*
 - *Zakon o Ustavnom sudu Bugarske*
 - *Ustav Bosne i Hercegovine*
 - *Sudski poslovnik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine*
 - *Ustav Češke Republike*
 - *Zakon o ustavu Ustavnog suda Hrvatske*
 - *Ustav Kosova**
 - *Sudski poslovnik Ustavnog suda Kosova*
 - *Zakon o Ustavnom sudu Mađarske*
 - *Ustav Francuske*
 - *Ustav Italije*
 - *Zakon o Ustavnom sudu Litvanije*
 - *Ustav Malte*
 - *Ustav Poljske*
 - *Zakon o Ustavnom sudu Slovačke*
 - *Ustav Slovačke*
 - *Zakon o Ustavnom sudu Slovenije*
 - *Organski zakon o Ustavnom sudu Španije*

• **Odluke Ustavnog suda Kosova**

- *KI08/09 Podnosilac zahteva: Nezavisni sindikat radnika fabrike čelika IMK u Uroševcu, presuda doneta 17. decembra 2010.*
- *KI59/09 Podnosilac zahteva Fadil Hoxha i 59 ostalih protiv Skupštine opštine Prizren, presuda doneta 22. septembra 2010.*
- *KO01/09 Podnosilac zahteva: Ćemilj Kurteši*
- *KI 112/12 Podnosilac zahteva: Adem Meta, presuda doneta 5. jula 2013.*
- *KI187/13 Podnosilac zahteva: Nadežda Jovanović, presuda doneta 1. aprila 2014.*
- *KI132/15, Podnosilac zahteva: Manastir Visoki Dečani, presuda doneta 19. maja 2016.*
- *KI90/16 Podnosilac zahteva: Branislav Jokić*

• Izveštaji

- Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (SEPEŽ) „Vodič za dobre prakse pri sprovođenju sudskih odluka” usvojen na 26. plenarnoj sednici SEPEŽ-a, 10–11. decembra 2015.
- Mišljenje br. 4 Konsultativnog veća evropskih sudija (KVES) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućim inicijalnim i redovnim obukama za sudije na nacionalnom i evropskom nivou.
- *Master of the Rolls, Lord Woolf, Report on the English civil system* (Izveštaj o engleskom građanskom sistemu) (1996)

• Doctrine

- *Lord Lester of Herne Hill QC, Access to Justice, Interights-Bulletin, Revizija Međunarodnog centra za pravnu zaštitu ljudskih prava* – ISSN 0268-3709 1996 Knjiga 10, br. 2

www.coe.int

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE